

Govoreći o vrednostima svoje generacije Vidosav Stevanović je u jednom intervjuu *Studentu* rekao da najviše ceni pesnike Milana Milišića i Milutina Petrovića s jedne i Slobodana Rakitića s druge strane. Ta njegova dosta neobavezna izjava određuje suštinu mesta Slobodana Rakitića u mladoj srpskoj poeziji. On je od početka bio odan onoj drugoj strani, nastavljajući na tradiciju starijeg srpskog pesništva, dok su skoro svi drugi uletali iz eksperimenta u eksperiment, utapajući se često u svoje plitko novatorstvo; Milišić će, na primer, ustajajući protiv falš-tona miljkovićevske poezije, reći: *Za razliku od prethodne generacije koja nas je zaspala opštostima, vodopadima bola i idejom pesnika žrtve, današnji moderni (i nepriznati) pesnik u Beogradu oseća se više kao gost slikar, — verovatno ne misleći da je takvim određenjima na neki način diskvalifikovao svog saborca, s kojim je od početka (Milišić i Rakitić bili su nagrađeni prvim nagradama za poeziju na velikom konkursu Beogradskog univerziteta 1963. godine) išao rame uz rame gradeći nešto što bi bilo obeležje nove poezije: neestrastnost, vraćanje traganju za novim predelima jezika, veći stepen literarne školovanosti u vladanju stihom, itd.* Rakitićeva poezija upravo je zaista slapovima bola i idejom pesnika-žrtve, mada to u suštini ne mora značiti određene zastarelosti. Niko u novoj srpskoj poeziji, čak ni Miljković pod čijim je direktnim uticajem Rakitić bio sve do pre par godina, nije toliko predano gradio jedan svoj lirski manir i zvuk kao Slobodan Rakitić.

Kloneci se estradističkih stupica u početničkim danima (*Peto pevanje, Student* 1962), Rakitić je brzo istakao jedan kompletan, taman svet poraza u koji se punim srcem naselio izgovarajući pesmom svesnost nemogućnosti oslobodjenja. Milišićev termin *pesnik-žrtva* nije posuđen za Rakitića zbog pejorativnog značenja, radije bi ga mogli okarakterisati kao vibratnog elegika koji peva sa one druge, noćne strane sveta, osećajući u svom glasu pripreu večne smrti.

Rakitić peva iz straha pred prolaznošću. Svoje najlepše stihove on će ispisati o slutnjama blage smrti u slapovima mesečeve tame slušajući kako u tamnoj noći šušta klen. Prisustvo zvukova iz životne protivteži navek prisustvu tišina iz zaumnih svetova gde: *Naklonjen podatnoj svetlosti i lažnom stidu / Ljupke životinje sna u mehurinu reč rone.* Ali oduvakada pesnik oseća miris kraja, okus podvodnog voća iz predela sna,

Književni kimenik

pero
zubac

vetar u kome *Ne prestaje da se obnavlja koren mog straha.* I to stalno obnavljanje korena pesme kojom pesnik zamenjuje vreme, dakle život, donosi konstantnu nevericu u smisao pevanja: *O, zaludnog li leta preko sveta! Tamni rečen smrti javljaju se uvek nanovo u Rakitićevim pesmama kao znak otpora obeznađenom vremenu koje preti neizvesnim:*

*O, prazno doba, prema kom koraćam
Kroz huku vašu smrti neprolaze.*

Njegovom obraćanju prostorima sveta: *Milost: pun smrti kuda da se denem?* odziva se lepi stih: *Al krv će moja u meni da svene!* Ta bol koja izviru iz Rakitićevih strofa, prerastajući ponekad u bolećivost, proizilazi iz njegovog načina posmatranja sveta. Motiv zaludnosti prati ga od prvog do potonjeg stiha, motiv straha pred uzaludnim i praznim. Prisustvo smrti zahteva da se nešto pokuša izreći o sebi koji nije, kojega neće biti u nekom vremenu kada stihovi nauče da govore. *Ako pesma neće, ko će da nam kaže / Sjač umornih zvezda iznad naših glava?* U anketi *Savremenika* (april, 1967) Rakitić ovako govori o smrti: *Ako bi nam, nekim slučajem, neko oduzeo smrt, ako bi čovek postao besmrtn, umetnost bi, siguran sam, izgubila sve ono što je čini takvom kakva jeste, nestala bi kao svojevrsan oblik ispoljavanja ljudskog duha.* Najzad, u *Serafimu* (*Savremenik*, februar 1966) pesnik je to rekao na jedan suptilniji način:

*Smrt ima vreme ko andeo proleće,
Cuj teški plamen što mi duh pokreće.*

slobodan rakitić

Rakitić je najdosledniji nastavljajući rakićevsko-disovske loze u srpskoj poeziji. On je odnegovao jednu važnu kulturu stiha, vladu izvanredno formalnim obrascima od trohejskog dvanaestera i disovskih kvintu do dućevske lakoće soneta. Njegova poezija vrvi od mnoštva arhaičnih reči (posebno ga zanosi jezik Laze Kostića), zvuk joj je patiniran, starijski; simboli starog obličja ali s najavom novih svetova. Rakitićeva strofa pati od iskićenosti, filigranske cizeliranosti, pompeznih eksklamacija, vapaja (*O, Ah!*); ona se više oslanja na zvuk nego na misao. U mnoštvu Rakitićevih stihova isušuje se malo misli prevlađuje melodijski, ritam, forma, opštost svetovskog bola, sličnih mesta, posebno u ljubavnim pesmama. *Serafima*, na primer, ima 250 stihova, u strofama po deset dvanaestera, a ostaju u čitaocu, sem bogatog i jednodolnog zvuka, samo poneki delovi strofa. Zvuk opčinjava ali i nestaje. Tako stih: *Vičan prolaznosti ko sunce visini* koji je, uzgred, bitno obeležje Rakitićevog odnosa prema netrajnosti egzistencije, prosto iskače iz sprega ostalih stihova u pesmi. Rakitićeva sklonost ka narativisanju i ponesenost melodijom lako je vidljiva u *Raskoj elegiji*, *Savremoj elegiji*, *Sopćanskoj ruži* i sl. Ponet svojom lakoćom izražavanja on će i u *Mileši*, toj ponad svega zvučnoj i ritmički usklađenoj pesmi po obrascu *Santa Marie dela Salute*, dostići vrhunac svoje zanatske veštine. I *Sopćanska ruža*, prepuna lepih baroknih fraza, i *Slovo ljubve* za *Jeleni*, impregnirano tugom koja se preliva iz strofe u strofu, sa miljkovićevski otmenim patosom, potamneće pred pesmom *San o*

jezerima, dosta dalekoj od Rakitićevog ustaljenog manira, u formi pesme u prozi, gde pesnik dostiže vrhunac lakoće izražavanja stihom:

*Jezero neodvojivo od mojih sećanja,
od reči koje tek učim da izgovaram,
uprkos opasnosti uvek prisutnih,
da li će me budnog zateći zora
na vašim obalama?*

Rakitićeve poslednje pesme (*Vreme opijuma*, *Književne novine* 15. 4. 1967. i ciklus od pet pesama iz *Vidika* 111) nagovestile su opasnost odlaska u sferu starinske, preživle kantilene koja je oduvek pesniku pretila. Tu se on dosad najopasnije primakao sladunjavosti drugorazrednih pesnika srpske moderne. Uistinu pesma *Dok umirem*, na primer, i pored arhitona ima neke tamne lepote u stihovima:

*Na podu zrak se gasi, gasme i duša!
Sama se knjiga zatvara na stolu, i već
Korake svoje dak preko neba koraćam.*

No, to je dvosekla lepota, lepota ipak preživela kao zaboravljena, a tako draga i laka, pesma *Ona pita Miodraga Stamatovića* iz jednog doba davnog doba. Rakitić će morati iznaći izlaz iz krize u koju se sam zaveo, ne kontrolišući koliko prevazilazi tradiciju na koju se naslanja. Uzmimo, na primer, jednu strofu iz *Vreme opijuma*, a takvih strofa pune su i pesme *Rodenje*, *Posmrtna gozba*, *Dok otimam se srazbi vala*:

*Bože, vreme je! ... Zavejani puti!
Zavejana krv mi, zavejano ime!
Naizrem, kroz pesmu, predeo zlostiti
Strela s neke zvezde to pogodi me!*

— koja bi se lako mogla uklopiti u mnogo slabije pesme iz našeg međuratnog perioda.

Pesnik Slobodan Rakitić ispisao je nekoliko pesama koje idu u vrhove ostvarenja nove srpske poezije. (*Mileša*, *San o jezerima*, *Privedenja*, *Ono moje ponoćno sunce*). Njegov glas stoji po strani u glasnom zboru darovitih vršnjaka. Zatočen u jedan imitarni krug on odoleva čarima eksperimenta i novatorstva, na jednoj tanjkoj čici između tradicije i modernog doba, bogateći svoju generaciju jednim zasebnim ali dragocenim zvukom. U traganju za svojim glasom (*Negde, van mene, to moj život biva!*) on predano ispisuje svoj pohod ka onom: *ima u svemu nešto što se nikada neće moći objasniti.*

Pesma *Jezero-ostvo* kojom su Vidici oktobra 1964. godine pažnji čitalaca preporučili novo pesničko ime, Adama Puslojića, najavila je da se odriče šutnje još jedan mlad čovek koji je bez časopisnih vezbanika završio osnovnu školu poezije. Ta je pesma svakome mogla pokazati da mladi poeta veoma umešno vlada tehnikom stiha, mada je u suštini bila iskonstruisana, suviše artifičijelna, očigledno pravljena s namenom da iznenadi. Koristeći tehniku telesnog kolaža, Puslojić je u njoj posegao ka jednom vidu racionalne poezije u kojoj se ideja samo nazire, gde simbol ne ostvaruje punu funkciju jer je predaletk svome smislaonm uhleblju.

U tom vremenu kad je blistalo nepotamnelo srebro miljkovićevske retorike i bogato odzvanjali stihovi Branišlavi Petrovića prepuni paganske veselosti, dolazila je generacija mladica neponesenih vakuumom estrade i netrajnom vatrom nenegovanog talenta; iz Kobiniše, Raške, Gorovića, Cvetojeva, iz boktepija provincija. Ti su momci izmislili otvore i tamo gde ih nije bilo da bi našli snage da se izbore za svoj glas. Danas, kada nijednom od onih koji su bili najbolji i istasali, nisu zatvorena vrata časopisa i listova, mladost 1963/64 istupa kao *Generacija* bez milosti ne shvatajući da je nehotičnom igrom misla u imenu (mislili se na generaciju prema kojoj se nije imalo milosti a ne na nemilosrdnu generaciju) odredila suštinu svoje pobune. Jer je najmlađa generacija srpske poezije stvarno bila nemilosrdna i prema pesničkoj tradiciji i prema onima koje je pristizala.

Adam Puslojić je nedavno obelodanio u novom kolu biblioteke Vidici svoju prvu knjigu pesama *Postoji zemlja*. U naslovu se krije pesnikova opostivna tema: postoji zemlja u jednom zatrašujućem rasporaku svetova koje svojom zemnošću ne ume dosegnuti. *Postoji* znači potvrdu celog jednog kosmosa u šaci svemirske prašine gde se odigrava svekoliki život u svakolikim negvama. Puslojić je od početka zatrašen prostorima i minornošću sure egzistencije. Pod ozvezdanim i nedokucivim nebom pesnik odgoneta svakonoćnu veliku tajnu Zemlje i rođenja; njegova neuspavana glava, kao čudesno radarsko uho koje prepoznaje sve zvukove i sve senke na hiljade nebeskih milja, bezdanom iščekuje pojavu svoga pravog neukaljano lica. I dolazi iz tamnih svetova pesma:

*I ja pevam,
U noći
Krije se
Zemla,
Moja draga bez lica.*

75158791

adam puslojić

Sa Zemlje koja je slepa pesnik teži ka demistifikaciji vasiono o kojoj nikada ništa pravo nismo doznali. Njegov cilj je poistovetiti se u pesmi sa vasionom, spoznati bit njenog postojanja. Ali kako postoji zemlja postoje i vasiona. Navek ćemo biti daleko jedni drugima kao zvezde u svim noćnim prostorima. I zato: *Spusti opčinjen pogled / Skraši ozarenje! / Sve zvezde koje vidiš kao ja samo su jedan m a j u š n i k a v e z / A vasiona sa zvezdama i zvezdama i zvezdama nije tu i nijednu njenu zvezdu nismo videli / ni ti ni ja / Preostaje da razmrskamo te pozlaćene šipke! Da pronađemo ma i najmanju rupu. / A to ne možemo pogledom kojim čeprkaš po zlatnom prahu svoja / kavez, govoreći: 'Gle, ja ulahodim beskraji!' / Taj tvoj beskraji ima toliko krajeva. Paskalovske onemlost pred prostranstvima zvezdanih visoravni ovde se preinačuje u jednu rezignatnu himnu prostorima. Adam Puslojić će na kraju svoje pesme *Vasiona* napisati samo poentu *Vasiona, vasiona!* posle stihova koji nikako ne nagoveštavaju takav usklik. Ta je poenta znak kraja moći Puslojićeve imaginacije. Mada je jedan od najimativnijih pesnika u novijoj srpskoj poeziji, on zastaje pred beskrajnom belinom noći do koje stih pokušava doseći. *Vasiona, vasiona!* je nemogućnost potpune spoznaje svog imena u svetu, zato će Puslojić ostati večitom nemiran, titrav, nespunat i u misli i u ritmu. Svemogućni tal koji dolazi iz ko zna koga podneblja većno će nas vraćati vatru, reč po reč, kao prapočetku poimanja poraza.*

Puslojićeve pesme su u knjizi struktuirane u tri ciklusa, mada se ne može naći pravo opravdanje takvim kompozicionim sklopovima. Postoji zemlja ima tri izrazito naglašene celine: pesme u prozi, lirski minijature i ostale, duže pesme u slobodnom stihu, kakve se po dele pesnik nije držao. Međutim, takva kompozicija omogućila bi pesmama veću kohezivnost i knjizi, uopšte, jači efekat.

U pesmama u prozi Puslojić naginje ka naglašenoj refleksiji i misaonim pontama. Pesme *Vasiona*, *Salto mortale* i *Strela* usvajaju samo proznu fakturu stiha a ne i narativnost kao ustaljeni kvalifikativ proznog teksta. U njima je Puslojić najsmireniji, mada se nije oslobodio izvesnog patosa novog tipa, mogli bi ga nazvati patosom bizarnosti, koji se obnavlja iz pesme u pesmu. Uvek ka da pokušava da postigne efekat nesvakidašnjeg spregovima reči i simbola. Puslojić postaje pomalo patetičan.

Van poetske proze, Puslojić najednom menja svoj način govorenja o svetu. Ili je usplahiren, retoričan, rastvorskavi mučav, sklon naraciji, naglim ritmičkim obratima i čestim paradoksim u većim pesmama — ili je predan haiku zvuku u svojim blagim i bistrim minijaturama. Pesme: *Ars poetica*, *vita*, *Raskinuv mrežu gravitacije*, *Moja smrt*, *Plotun i košulja*, *Moje srebrno ušće*, *Negde ljubavi*, pa čak i izuzetno vredna *Suza putuje prema zemlji* vrve od suvišnih stihova, forsiranog ritma i prenatrpanosti simbolima. Uistinu, pesma *Suza putuje*

zemlji, to fluorescentno vraćanje detinjim fantazmagorijama, puno bogate leksike detičeg sna, tuge za detstvom u kome je nekad postojao svoj dom, kazano veoma svežim jezikom, — izdvaja se od ostalih naslova. Njena prividna idiličnost izrasta u iracionalni svet slutnji nekog nepovratnog dobra s kojim smo došli na svet. Puslojić će se često poigrati ostricaima paradoksa, s vedriinom i u crnomurinom stihovima. Tako će se gorko nakaliti preobraćam paradoksom u *Vožnji* ili nadrealistički razmetati sivim humorom u pesmi *Plotun i košulja*. Te pesme su pune usklika, ponavljanja, naglašavanja, interpunkcijskih zapreka što podseća po mnogo čemu na kasni Rastkov gravi period. Rastkov stih: *More: omo, ono! svud more!* je vanredan obrazac za neke Puslojićeve neskladne strukture. Takođe i prividni nesklad i očigledna iskonstruisanost nekih Rastkovskih stihova (ali zadrž! u oštima *električnu viziju*, / *U ušima zviždanje ubice-prostora, lokomotive*; / *Dva-tri sumnjiva stiha, istoriju*; / *Odnese, a sa telom ujede — nepogoda — neizlečive*) ima pandan u dosta Puslojićevih pesama. Takav način govora, tako lomljen stih, izmiče opasnosti čiste i slabe konstrukcije samo u veoma dobrim pesmama, bilo da se radi o Rastku ili ma kom drugome. Puslojićeva pesma *Moja smrt*, na primer, i pored dobre ideje, podlegla je baš nevestoj konstrukciji i njeni stihovi zvuče kao prazne limene kutije na vetru.

U nekim lirskim minijaturama Puslojić je najsuptilniji i najrafiniraniji. I misao i emocija sažeti su u bleak, u čist zvuk. Pesme *Četiri godišnja doba*, *Adolescentia* i *Podne na proplanku noću*, sve ukupno dvadeset i četiri stiha, uz *Suza putuje prema zemlji* i *Konjanik mrtav pre polaska*, najlepše su pesme u knjizi. Mada su neki od lirskih pokroja slabi i bleđi (*Susret*, *Razapeše*, *nego šta*), ova tri mala lirski medaljona označavaju Puslojićeve najbogatije poetske trenutke. Iz njih zrači blagdanska toplina jednostavnosti i bogatstva smislom kao u zapisima haiku majstora:

*Vršnjaci moji
Već kopaju, kopaju
Grubove.*

*Nad njihovim su glavama
Nad njihovim su glavama
Korenje drugih svetova.*

A ispod korenja drugih svetova obnavlja se podne Zemlje i podne smrti. Pred grolom vasiona pesnici izgovaraju pesme nemire. A: *Svako čuje svoju reč, svako samo svoju.*

Pero ZUBAC